

УДК 37.014.24; 37.014.611; 37.06:316.62

ТЕОРЕТИКО-ДІАГНОСТИЧНИЙ АСПЕКТ СИСТЕМИ ПАРТНЕРСТВА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І ГРОМАДИ СЕЛА

Н.Г. Клімкіна

Анотація. У статті порушується актуальне питання формування просоціальної поведінки дітей та учнівської молоді в системі партнерства школи та громади села. Зроблений огляд робіт вчених, які працювали над суміжними темами, розглянуті визначення просоціальної поведінки. Запропонований діагностичний інструментарій для визначення готовності педагогів до інноваційної діяльності у сфері формування просоціальної поведінки дітей, а також налагодження педагогічної взаємодії з громадою села.

Ключові слова: просоціальна поведінка, раціоналістична концепція виховання, громадянськість, соціальний вимір, інструментарій.

Аннотация. В статье затрагивается актуальный вопрос формирования просоциального поведения детей и ученической молодежи в системе партнерства школы и общности села. Сделан обзор работ ученых, работавших над смежными темами, рассмотрены определения просоциального поведения. Предложен диагностический инструментарий для определения готовности педагогов к инновационной деятельности в сфере формирования просоциального поведения детей, а также налаживания педагогического взаимодействия с общностью села.

Ключевые слова: просоциальное поведение, рационалистическая концепция воспитания, гражданственность, социальное измерение, инструментарий.

Annotation. The article focuses on a very important question of our time, it is the question of formation of prosocial children and teenagers' behavior in the system of partnership between a school and a village community. The article gives a detailed observation of works of scientists who studied adjacent themes. The author analyzes the mutual connection with the social dimension of the European society, gives the definition of the term 'prosocial' behavior. Tools are proposed to see the readiness of teachers for innovative experimental activity, for formation of prosocial children's behavior and for closed questioning of village community members.

Keywords: prosocial behavior, European Soviet, rational concept of education; citizenship, social dimension; tools.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті пріоритетним напрямом реформування освіти визначено перехід від державних принципів управління до державно-громадських. Проголошено цей напрям також у Національній стратегії розвитку освіти до 2021 року з урахуванням багаторічного досвіду, накопиченого у високорозвинених демократичних державах. Новий вектор є актуальним, оскільки розвиток освіти – одне із головних завдань державотворення. Традиційно учительська та батьківська громади, представники влади докладають багато зусиль для виховання освічених, урівноважених, доброзичливих, оптимістично налаштованих молодих людей, своїх співгромадян.

У низці документів («Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.), «Концепція національного виховання», [2] Закон України про вищу освіту [5]) вказується на необхідність модернізації громадянського виховання учнівської та студентської молоді, поліпшення співпраці між навчальним закладом і громадою. Адже зміни, які відбуваються в суспільстві мають впливати на зміни у виховному процесі.

Сьогодні мета виховання у загальному вигляді зумовлена необхідністю формування особистості, яка в змозі оволодіти різноманітною інформацією, засобами, методами, необхідними для прийняття обґрунтованих рішень щодо себе й оточуючих людей, організації власної життєдіяльності. Реалізація цієї мети передбачає не тільки копітку роботи педагога, але й цілеспрямовану співпрацю з громадськістю для забезпечення громадянського виховання підростаючого покоління.

У рамках раціоналістичної концепції виховання (Р.Морсхед) школа розглядається як інститут, що виступає опорою суспільства, несе відповідальність за передачу знань і цінностей, які впливають на формування моральної й інтелектуальної основи соціальних відносин.

Концепція соціалізації молоді (Г.Вурцбахер, О.Лемберг, Т.Парсонс) тісно пов'язана з питаннями підготовки шкільної молоді до професійної діяльності, вироблення свідомого ставлення до виконання громадських обов'язків. Аналіз концепції соціалізації молоді дає підстави стверджувати, що основними поняттями в ній виступають «самореалізація», «самоуправління», «самоутвердження», що постають на шляху розкриття аспектів власного «Я» [4].

Як сформувати в дітей альтруїзм, доброту, щирість, гуманність, солідарність, співучасть, – питання

вічне і водночас завжди нове. Перераховані якості належать до феноменів громадянськості та патріотизму, над якими ще в давні часи розмірковували Платон і Аристотель. Формування громадянськості в різні періоди розвитку людства мало свої ознаки, пов'язані з політичними, соціальними, науковими та педагогічними традиціями та умовами певного історичного періоду.

О.В.Безпалько вказує на те, що сучасний стан суспільства вимагає від молоді особистості «не тільки політичної активності, але й глибокого усвідомлення нею своєї ролі і місця в житті суспільства, відповідальності в діях згідно з власними переконаннями та цінностями» [1, с.10].

Рада Європи розглядає громадянськість не тільки в системі політичних цінностей, вирішальну роль тут відіграють об'єктивні чинники – національні, соціальні, економічні, правові, культурологічні та ін. [6, с.5]. XX ст. продемонструвало зростаючу роль соціального виміру у поступальному розвитку європейського суспільства. У Західній Європі почала формуватися стратегія, що дала змогу шляхом компромісів і соціального партнерства запобігти найбільш гострим і небезпечним колізіям для сталого економічного зростання й забезпечення конкурентоспроможності. Для сучасного західного суспільства характерні якісні зрушення, що сформували нову соціальну модель: визначальними критеріями належності індивідуума до певної соціальної групи стали не стільки власність і матеріальні доходи, скільки якість освіти, соціальний статус, здатність людини втілювати в собі «інтелектуальні технології» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування просоціальної поведінки тісно пов'язані із проблемою соціалізації. Такі науковці, як І.Саєва, А.Капська, Л.Мищенко, С.Савченко, В.Сластьонін та ін. соціалізацію відносять до нових понять педагогіки. В.Андреев, Т.Андреева, В.Москаленко, А.Мудрик досліджували соціалізацію з погляду не тільки засвоєння соціального досвіду, але й набуття індивідом більшої автономності й індивідуалізації. Діяльнісний аспект соціалізації дітей шкільного віку проаналізований у працях таких педагогів та психологів, як І.Бех, І.Булах, Е.Еріксон, Н.Ремшмідт, С.Рубінштейн.

Дослідники XIX – середини XX ст. Ф.Вовк, М.Ковалевський, М.Костомаров, О.Кравець описали функції громади, співвідношення інтересів громади і села, розглядали важливість громадського устрою українського села.

О.Єгоров, О.Москаленко, В.Менделевич, Т.Больбот, Б.Ткач розглядали негативний вплив на дітей шкільного віку Інтернету, комп'ютерних ігор, мобільного телефону, релігійних культів, фанатизму, азартних ігор тощо.

Водночас ми не знайшли чітких наукових рекомендацій і діагностичного інструментарію, що може використовуватися у процесі дослідження системи партнерства загальноосвітнього навчального закладу і громади села в формуванні просоціальної поведінки учнівської молоді.

У статті ставимо за *мету* розглянути сучасні підходи до визначення просоціальної поведінки і запропонувати діагностичний інструментарій, що допоможе визначити рівень підготовленості педагогічного колективу школи до партнерства з громадою села у формуванні просоціальної поведінки дітей та учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. Просоціальна поведінка, на думку дослідників, являє собою дії, які приносять користь іншим людям, а також форми поведінки, що охоплюють собою симпатію, співробітництво, допомогу, сприяння, альтруїзм (В.Джеймс, В.Занден, Л.Мерфі, В.Стауб, Р.Чалдіні). Сучасні дослідники В.Абраменкова, Б.Братусь, Ф.Василюк, О.Леонтьєв, В.Куніцина, В.Ядов і ін., розглядаючи поняття «гуманні відносини» (як еквівалент просоціальної поведінки), описують їх як відносини солідарності, взаємодопомоги, співучасті, активного «співпереживання загальних цінностей», які реалізуються у спілкуванні людей і їх спільній діяльності. Гуманність також визначається як система установок на соціальні об'єкти, обумовлена моральними нормами й цінностями особистості, її просоціальної спрямованості. Прихильність поставленим цілям, усвідомлення власного життя є необхідною умовою розвитку гармонійної людини, творчої особистості. Саме зміст життєвих цілей і змістів визначає просоціальну спрямованість особистості.

Формування просоціальної поведінки дитини розглядається як керована соціалізація, контрольований дорослими процес входження в соціум, за якого на підставі засвоєного соціального досвіду індивідуум обирає та спрямовує свій розвиток у соціально бажаному напрямі. Керована соціалізація охоплює не тільки систему соціальних контактів, які передбачають передачу, засвоєння та збереження культурної спадщини минулих поколінь, але й процес становлення і розвитку особистості дитини. Особистість, поєднуючи в собі позиції об'єкта та суб'єкта керованої соціалізації, не просто пристосовується до певної соціальної ситуації розвитку, але й сама конструює свій розвиток у процесі взаємодії з навколишнім світом.

Формування просоціальної поведінки учнівської молоді потребує активної, суб'єкт-суб'єктної позиції вихователя, вихованців і громади села, що передбачає поступовий перехід від зовнішньої

регуляції до саморегуляції у здійсненні особистістю вчинків.

У своєму дослідженні ми виходимо з гіпотези, що успішне формування просоціальної поведінки школярів можливе на основі педагогічної моделі, яка базується на принципах особистісно-соціального підходу і передбачає практичну реалізацію засобами соціального проектування. Педагогічний ефект створюваного виховного середовища забезпечується такими умовами:

- організація цілісного навчально-виховного процесу, що передбачає інтегровану взаємодію школи, батьків, громадських організацій, представників влади;
- впровадження особистісно-соціального, діяльнісного та компетентнісного підходів у процесі формування просоціальної поведінки школярів;
- створення функціонально-змістової моделі моральної свідомості особистості;
- застосування педагогічних технологій, які сприяють розвитку соціальної компетентності школярів.

Цілеспрямована діяльність педагогічного колективу школи має сприяти досягненню випускниками високих показників особистісного розвитку, усвідомленню самоцінності цього розвитку для життєдіяльності, функціональної значущості у процесі інтеграції в соціальне середовище, спроможності посісти в ньому місце, адекватне особистим набуткам.

Педагоги та громада села покликані докладати значних зусиль для профілактики деструктивної поведінки шкільної молоді (наркоманії, токсикоманії, алкоголізму тощо), надання їй допомоги у пошуках соціально прийнятних шляхів і способів особистісного самоствердження. У цьому контексті важливого значення набуває розробка діагностичних методик, які можуть використовуватися з метою визначення готовності педагогів до конструктивної взаємодії з громадою села у профілактиці деструктивної поведінки учнів.

На основі узагальнення власного досвіду пропонуємо відповідний діагностичний інструментарій.

Для педагогів, що працюють з дітьми початкових класів, пропонуємо анкету.

1. З якими проблемами у поведінці дітей початкової школи Ви зустрічаєтесь?

2. Хто або що, на Вашу думку, має вплив на формування поведінкових комплексів дітей? Вкажіть у відсотках.

а) батьки; б) вуличне оточення; в) ЗМІ; г) громада села; в) інтернет.

3. Які позитивні риси сучасних дітей початкової школи Ви б назвали?

4. Як Ви плануєте залучати громаду села до формування просоціальної поведінки молодших школярів?

5. На які нормативно-правові документи варто опиратися під час цієї співпраці?

6. Чи завжди Вам цікаві новації та експерименти в педагогічній діяльності?

а) так; б) ні; в) не впевнена (ий).

7. Чим для Вас приваблива інноваційна діяльність?

а) розвиває інтерес дітей;

б) дає можливість педагогу проявити себе;

в) дає можливість запроваджувати нові форми і методи роботи з дітьми;

г) породжує бажання дізнатися щось нове.

8. Якими ознаками готовності до створення інновацій Ви володієте?

а) прагнення пізнати нове; б) бажання експериментувати; в) креативність;

г) маю попередній досвід з упровадження технологій.

9. Чому Ви віддасте пріоритет?

а) здоров'ю; б) можливостям самовдосконалюватись; в) сімейному добробуту;

г) професійному колу надійних колег.

Для педагогів, що працюють з учнями 5-11 класів, розроблена спеціальна анкета.

1. Які історичні віхи позитивної співпраці школи і громади села Ви можете назвати? Конкретизуйте, в чому полягала ця співпраця?

2. З якими проблемами Ви, як педагог, стикаєтесь у своїй роботі під час формування просоціальної поведінки школярів?

3. Якими словами можна охарактеризувати сучасний стан партнерства Свіриковецької ЗОШ І-ІІІ ст. і громади села? Потрібно підкреслити.

а) дуже тісна співпраця, яка проявляється у різноманітних та постійно діючих формах; б) громада села є партнером для школи але час від часу можуть виникати певні проблеми:

1б) зволікання у зв'язку з відсутністю вільного часу;

2б) надання пріоритетного значення проблемам, які першочергово має вирішувати сільська громада в складний час;

Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Теоретичні та методичні засади особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (м. Вінниця, 26-27 листопада 2014 р.)

3б) непорозуміння між колективом школи та громадою, часті конфлікти;

4б) громада села повністю відгороджується від співпраці із ЗНЗ, вважаючи, що всі проблеми мають самостійно вирішувати педагогічні працівники.

4. Чому, на Вашу думку, у формуванні просоціальної поведінки дітей та учнівської молоді участь громади села є невід'ємною складовою?

5. Які форми співпраці вже використовувала ваша школа, співпрацюючи із сільською громадою?

6. Які засоби, форми та методи співпраці із громадою села Ви запропонували б у процесі формування просоціальної поведінки дітей та учнівської молоді?

7. Скільки разів у минулому навчальному році Ви застосовували у своїй роботі певні інновації?

а) жодного разу; б) 1-5 разів; в) 6-10 разів; г) 11-20 разів.

8. Назвіть 2-3 основні причини, які гальмують, на Вашу думку, впровадження нових педагогічних ідей та технологій?

а) недостатнє матеріальне забезпечення; б) надмірна насиченість матеріалу;

в) психологічна неготовність учнів до сприйняття інновацій; г) поспішне впровадження; д) консерватизм в освіті; е) низький рівень володіння комп'ютерними технологіями; є) нестача часу; ж) не досконале знання психології дитини.

9. Вкажіть на внутрішні протиріччя, що заважають створенню нового:

а) невпевненість у позитивному результаті; б) заважають сумніви, чи зможу я бути успішною (ним) в інноваційній чи експериментальній роботі; в) ніхто із керівництва не враховує додаткові витрати часу й сил для роботи по-новому;

г) немає впевненості, що нове буде краще старого.

10. Які нові педагогічні технології Ви могли б застосувати за сприятливих умов?

11. Якими діагностичними методиками Ви володієте?

а) тестовими; б) анкетуванням; в) спостереженням; г) іншими (вкажіть якими).

12. Чому Ви віддаєте пріоритет?

а) здоров'ю; б) можливостям самовдосконалюватись; в) сімейному добробуту;

г) професійному колу надійних колег.

13. Що Ви вважаєте головною складовою успіху?

а) впевненість у собі; б) чітке бачення мети; в) наполегливість; г) пошук та внесення новизни.

У вирішенні такої важливої проблеми, як формування просоціальної поведінки учнівської молоді, неможливо обійтися без анкетування представників громади села, тому для них пропонуємо такий інструментарій.

I. Ідентифікуйте себе.

I. Статеві-вікова характеристика: стать _____; вік _____.

II. Складові громади (необхідне підкреслити):

а) селищний голова; б) працівник (ця) приватного сільськогосподарського колективного господарства; в) домогосподар, домогосподарка; г) батько, мама дитини, яка навчається у: г1) початковій школі; г2) основній школі (з 5 по 9 кл.); г3) старшій школі (10-11 кл.).

2. Які історичні віхи позитивної співпраці школи і громади села Ви можете назвати? В чому вона проявлялася?

3. Які позитивні риси сучасних дітей шкільного віку Ви можете назвати?

4. Які негативні риси сучасних дітей шкільного віку Ви можете назвати?

5. Хто або що, на Вашу думку, має вплив на формування поведінки дітей сучасного села? Вкажіть у відсотках, хто або що більше? (варіанти відповідей аналогічні вказаним у попередній анкеті).

6. Що таке, на Вашу думку, просоціальна поведінка?

7. Чи відкриті Ви до співпраці зі школою у питаннях формування вихованих, чемних, альтруїстичних, професійно спрямованих дітей? (необхідне підкреслити).

а) так, завжди; б) ситуативно, тобто не завжди; в) ні, ці питання мають вирішувати лише педагогічні працівники школи.

8. Чи залучала Вас школа до співпраці у вирішенні питань, пов'язаних з вихованням дітей? (необхідне підкреслити).

а) так; б) ні; в) важко пригадати.

9. Чи подобається Вам співпрацювати зі школою? (необхідне підкреслити).

а) так, завжди; б) ні; в) інколи, коли форми співпраці дуже цікаві і динамічні.

10. Чи уклалися раніше угоди про співпрацю у певних питаннях школи та сільської громади?

а) так; б) ні.

Висновки. Вважаємо, що застосування запропонованого діагностичного інструментарію дасть

зможу визначити рівень готовності педагогів до співпраці з громадськими організаціями села, спрямованість на впровадження інновацій, а також оцінити розвиток технологічно-методичної складової їх інноваційної діяльності. Крім того, діагностика допоможе з'ясувати стан досліджуваної проблеми у плані історії співпраці конкретного навчального закладу і громади села, сприятиме знаходженню шляхів виходу з кризових ситуацій, якщо такі мають місце. Запропонований діагностичний інструментарій може бути використаний керівництвом школи для вивчення готовності вчителів до інноваційної діяльності у сфері формування просоціальної поведінки учнів.

Література

1. Безпалько О.В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми у територіальній громаді: теоретико-методичні основи: монографія / О.В.Безпалько. – К.: Наук. світ, 2006. – 363 с.
- 2.Дубиковський Л.Громада як первинний об'єкт місцевого самоврядування / Л.Дубиковський, Г.Охріменко//Самоврядування та самоорганізація територіальних громад: матеріали наук.-прак. конф. (Л.,23-25 червня 1999 р.). – Л., 1999. – С.39-41.
3. Європейська інтеграція: навч. посіб. для студ. Вищ. навч. закл./Є 24 [С.В. Федонюк та ін.]; за ред. С.В.Федонюка, В.Й.Лажніка. Вид. 2-е, переробл. Й доповн. – Луцьк: Волин. Нац. ун-т. ім. Лесі Українки, 2011. – 760 с.
- 4.І.В.Зязюн, О.М.Пехота. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій/ І.В.Зязюн, О.М.Пехота/Навчальний посібник. – Київ: А.С.К., 2003.
5. Сайт ВР України:Верховна Рада України; Закон від 01.07.2014 р. №1556-VII [Електронний ресурс]: Режим доступу. – [Zakon 2 rada.gov.ua/laws/show/1556-18](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18) – Назва з домашньої сторінки.
- 6.Чепіга Н.Формування громадянськості в процесі громадянської соціалізації старших підлітків. Чепіга Н.//Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – №4. – С. 5.